

Christoffer Pachs og Hilleborg Bille.

Af Sigurd Elkjær.

Brødrene Mogens Pachs til Torup og Morten Pachs til Kindholm paa Sjælland holdt ^{18/6} 1609 Bryllup i Horsens med Søstrene Sophie og Sidsel Glambek, Døtre af den i 1591 afdøde Claus Glambek til Rask og hans efterlevende Enke Birgitte Rosenkrands. Ved Brylluppet vankede der Dyresteg, hvad man ser af et Kongebrev til Lensmanden paa Skanderborg. Han fik nemlig Paalæg om at levere fire Stykker stort Vildt til Gildet, ganske vist mod en Betaling af 3 Rdl. Stykket. Men der var mere end Dyresteg paa Gaffelen til de to Brødre. Birgitte Rosenkrands ejede Rask, Bjerre, Brejnholm, Værholm og havde Udsigt til at arve Stensballegaard. Foreløbig fik Mogens Pachs Rask med Sophie Glambek, Morten Bjerre og Brejnholm med Sidsel. Birgitte Rosenkrands valgte Værholm til Enkesæde.

Sophie Glambek fødte sin Mand en Søn, Christoffer Mogensen Pachs, det eneste Barn i deres Ægteskab. Han blev rimeligvis født paa Torup 1610. Aaret efter var Mogens og Morten Pachs mellem de Adelsmænd, som Kongen beordrede til at ride i egen Person under den sjællandske Fane paa Toget mod Sverige. Mogens tjente som Fanejunker og Korporal. Derimod forlyder der ikke noget om, hvor højt Morten steg i Graderne.

Antagelig udførte Mogens de største Bedrifter. Han blev i alt Fald forlenet med Halmstad efter Krigens Afslutning i 1613. Morten tog sin Medgift, Bjerre og Brejnholm, i Besiddelse, solgte Kindholm paa Sjælland og tilhørte nu Jylland og Privatlivet.

Kalmarkrigen har næppe forstyrret Christoffer Pachs i hans Vugge paa Torup. Men den følgende Tid bragte ham Uro nok. Som tre Aars Dreng kom han til Halmstad, som syv Aars Dreng til Roskildegaard, Faderens ny Len, som ti Aars Dreng mistede han sin Mor. Sophie Glambek døde i Roskilde og blev begravet samme Sted ^{29/7} 1620, 42 Aar gammel. Hvordan Drengen før og efter sin Mors Død er blevet opdraget, vides ikke. Men da han var eneste Barn i en højt staaende Adelsfamilie, har Opdragelsen sikkert været standsmæssig.

Sidst i 1625 havde Mogens Pachs saa vidt overvundet Sorgen over Sophie Glambek, at han tænkte paa at gifte sig igen. I den Anledning maatte han skifte med Sønnen, hvad to Kongebreve af ^{10/11} 1625 melder om. Det ene er en Befaling til Morten Pachs, Drengens Farbror, at han en Gang inden Jul skal begive sig over til Sjælland, møde paa Roskildegaard, paatage sig Værgemaalet for Christoffer Pachs ved Skiftet og, naar det er forbi, overlevere Drengens Lod til hans Far. Det andet Brev er en Befaling til Peder Galt og Jacob Ulfeldt, at de skal rette sig efter at være til Stede ved Skiftet, naar Mogens Pachs anmoder dem derom, og paase, at ingen af Parterne forurettes.

Knap et Aar efter, den 27. August 1626, holdt Mogens Pachs Bryllup med Berete Mund, Datter af Claus Mund til Serritslevgaard ved Horsens. Hun var beslægtet i 3die Led med Sophie Glambek og skulde derfor koste Mogens 2500 Speciedaler til Vartov Hospital. Men Pengene sad aabenbart ikke løse hos ham, skønt han for-

merede sit Bo ved Giftermaalet, blev Lensmand paa Holbæk Slot i 1627 og arvede Stensballegaard i 1629. Først efter en skarp Paamindelse fra Kongen ^{18/1} 1631 tilfredsstillede Mogens Pachs Vartov ved at afstaa noget Jordegods i Stedet for de blanke Specier.

Imidlertid kom Sønnen til Skelsaar og Alder. I 1634 skete der ikke saa lidt for Christoffer Pachs. Først blev han Hofjunker og dansede i en Ballet ved Tronfølgeren Prins Christians Bryllup med Magdalena Sibylle af Sachsen, »det store Bilager«. Derefter tilskødede Faderen ham Tredieparten af Stensballe og Halvparten af Rask. Endelig blev han udnævnt til Korporal under Ritmester Mogens Arenfeldt. Muligvis stod hans Bryllup ogsaa samme Aar. Han blev gift med Hilleborg Bille, Datter af Holger Bille til Bjørnsholm, Billeskov og Højbygaard, Landsdommer paa Lolland-Falster, og Anne Juel til Mejlgaard. Efter Tidens Skik fik Bruden et Fæstegavebrev og et Morgengavebrev. Det første lød paa 1000 Rdl., det andet paa 2000. Maaske har »det store Bilager« ført de to unge sammen. Maaske har de danset med hinanden i Balletten. I saa Fald blev Christian IV's overdaadige Fest af skæbnesvanger Betydning for den unge Hofjunker.

Der er kun lidt at berette om Christoffer Pachs som jydsk Adelsmand. Han indskrev ikke sit Navn i Historiens Annaler og var næppe nogen betydelig Personlighed. Offentlige Hverv fik han ingen af, ikke engang en Smule Len at bestyre. Som Hofjunker deltog han af og til i et kongeligt Barselgilde, og fra Korporal blev han i 1643 ophøjet til Kornet ved den jydsk Rostjeneste. Det sidste fik dog ingen kendelig Indflydelse paa Krigens Gang. Kornetten formaaede ikke at standse Torstensson paa Vejen op i Jylland, men fik sin Gaard Rask med tilliggende Bøndergods ilde tilredt. Hele den

svenske Hær slog Nattelejr fire Gange i Nim Herred og Birk, og en Styrke paa 1500 Heste blev i længere Tid paa Egnen for at holde en Skanse ved Bredstenbro besat.

Som eneste Barn efter Mogens Pachs, der døde ^{18/11} 1642 paa Holbæk Slot, fik Christoffer Pachs fuld Raadighed over Rask og Stensballegaard og arvede Torup og Eriksholm paa Sjælland. Endvidere solgte han 1646 sin Hustrus Arvepart i Restrup og blev derved i Stand til 1648 at købe Værholm af sin Farbror Mortens Arvinger paa Bjerre. Det var fem anselige Godser paa een Haand, men Christoffer Pachs fik ikke Lov til at nyde dem ret længe. Han synes at have foretrukket Rask som Opholdssted, og der tog det en brat Ende med ham. En Morgen tidlig i Efteraaret 1650 blev han »morderisk ihjelskudt« uden for Gaarden. Den første Efterretning herom findes i et Kongebrev af ^{7/10} til Rigsmarsken Hr. Anders Bille.

»Eftersom Vi formode at være vitterligt, hvorledes afgangne Christoffer Pachs for kort Tid siden morderiskvis er bleven ombragt, og en Studiosus ved Navn Christoffer Clemensen derfor skal være mistænkt og undveget, da bede Vi Eder og naadigst ville, at I gør Eder yderste og muligste Flid samme Christoffer Clemensen at lade opspørge og hans Person at blive mægtig, paa det derefter i Sagen kan ske Inquisition og derudi gaaes og gøres, hvis Ret er«.

Morderen, hvis Navn vi her faar at vide, lod sig imidlertid ikke opspørge, og ^{17/10} udsendtes et nyt Kongebrev til Lensmanden paa Bygholm, Laurids Ulfeldt, »en Smed anlangende«.

»Eftersom Vi forfarer, at en Smed, som skal være mistænkt at være Medvidere udi det Mord, som paa afgangne Christoffer Pachs er begangen, og desforuden

tilforn skal være gjort fredløs, udi hvis Hus og Morderen sig nogle Dage skal have opholdt, nu skal sidde fangen paa en af Christoffer Pachses Gaarde, og Vi befrygter, at han ikke skal være der udi saa god Forvaring, som det sig burde, da bede Vi dig og naadigst ville, at du bemeldte Smed med forderligste lader føre til Vort Slot Stjernholm og der udi god og tryk Forvaring lader forblive, indtil udi Sagen kan blive procederet«.

Ti Dage efter fulgte endnu et Kongebrev til Laurids Ulfeldt, »en Qvinde at lade hæfte og tiltale«.

»Eftersom du haver bekommet Vor naadigste Befaling, at skulle straks lade annamme den Smed, hos hvilken den Mordere, som afgangne Christoffer Pachses ombragte, laa om Natten, førend han samme mordiske Gerning iværksatte, da bede Vi dig og naadigst ville, at du hans Moder i ligemaade lade i Hæfte tage og dennem begge udi god Forvaring paa Vort Slot Stjernholm holde, efterdi det er præsummerligt at dennem om dette Mord, og Personen som det saa skammeligen har begaaet, noget bevise, da ville Vi og naadigst, at du fornævnte Sag imod dennem ved Lov og Ret ved din Fuldmægtige paa tilbørlige Steder skal lade udføre, dog at alting sker paa fornævnte Christoffer Pachses Enkes Bekostning«.

Hvad Lensmanden fik ud af Smeden og hans Mor, vides ikke, men de har næppe haft det behageligt i den gode og trygge Forvaring paa Stjernholm. Det næste og sidste Kongebrev i Sagen er dateret den 20/12 1652, altsaa to Aar efter Mordet. Da fik Hilleborg Bille kongelig Befaling til alle Lensmænd i Norge, at de skulde lade Morderen eftersætte, da han berettedes at opholde sig der i Landet. Men Norge var stort og havde Gemmesteder nok. Stikbrevene bragte ikke den und-

vegne Studiosus for Dagen. Derimod kan det med temmelig Sikkerhed oplyses, hvem han var. I Universitetets Matrikel 1641 er indført en Student Christoffer Clemensen Vejle, dimitteret fra Herlufsholm. En Bror til ham, Erik Clemensen Vejle, blev dimitteret fra samme Skole i 1639. Deres Far var den i Vejle Bys Historie meget ansete Borgmester Clemen Sørensen, og deres Mor, Cathrine Stangenette, var Datter af Hans Stangenette og Mette Urne til Hindemae paa Fyn. Samme Hans Stangenette blev i 1598 dræbt af sine Bønder paa Aasum Bro og var saa forhugget af deres Leer, at Bygvællingen rendte ud af hans Mave lige saa frisk, som han havde faaet den i Odense. Der var altsaa adeligt Blod i Borgmestersønnerne fra Vejle. Den ældste, Erik Clemensen, blev 1648 personel Kapellan til Vær og Nebel. Aaret efter fik han Successionsret til Embedet, vel sagtens af Christoffer Pachs, hvis Godser Stensballegaard og Værholm laa i Vær Sogn. Nu kan Broderen Christoffer Clemensen let sættes i Forbindelse med Rask. Egnens Overlevering gør ham til Hovmester paa Gaarden. Christoffer Pachs og Hilleborg Bille havde tre Børn, Mogens, Sophie og Holger. De to første døde som smaa. Christoffer Clemensen har rimeligvis været Hovmester for Holger Pachs, inden han myrdede Drengens Far.

Hermed er de autentiske Kilder til Oplysning om Christoffer Pachses Død udtømt. De nærmere Omstændigheder vilde for bestandig være hyllet i Mørke, hvis ikke Klevenfeldt i sine righoldige Samlinger til den danske Adels Historie havde bevaret en Optegnelse, et Par latinske Linjer, der lyder som Vers og kaster et skarpt Lys ind over den gamle Mordsag. Klevenfeldt anfører, at Lucoppidan skriver om Fru Billeborg Bille: *foemina omnibus vitiis inquinatissima, quæ hanc ma-*

rito cædem procuras, et homicidam apud exteros aluisse diceris. Paa Dansk kan det omtrent gengives som: Du Kvinde, paa det skændigste belemret med alle Laster, som foranstalter dette Mord paa din Ægtefælle og siges at have holdt Morderen hos fremmede.

Mag. Peder Jensen Lucoppidan, Præst paa sin Fødeø Taasinge 1672—1717, var ligesom Klevenfeldt en flittig Samler af Stof til Adelshistorien og desuden en god latinsk Poet. Han har dog næppe selv formet Linjerne om Hilleborg Bille, men citeret en ældre Latinist, der havde nærmere Kendskab til hende. Taasinge ligger fjernt fra Rask, og Lucoppidan var ikke født, da Christoffer Pachs blev myrdet.

Citatet blæser Liv i Hilleborg Bille. Det udtaler Samtidens Dom over hende, og der er ingen Grund til med vore ringere Forudsætninger at forkaste den. Nu faar de knappe Beretninger menneskeligt Indhold. Der er Stof til en Roman i den store Stil, hvor Hilleborg Bille maa blive Hovedpersonen, noget af en Marie Grubbe, mere af en Mylady fra »De tre Musketerer«. Hendes Mand er den underlegne, maaske enfoldig, maaske degenereret, i alt Fald uden Kraft og Fremdrift. Det er i Adelens Forfaldstid. Han er sleben nok og kan optræde ved Hoffet, rig nok paa Gods, men stifter ogsaa Gæld. Nu opholder han sig paa Sjælland, nu i Jylland. Nu bliver han kaldt til Hoffet, nu til den jydsk Ros-tjeneste. Hilleborg Bille er jævnlig ene og kan følge sine Lyster og Luner. Christoffer Clemensen kommer i hendes Garn. Overleveringen gør ham til hendes Elsker. Muligvis benytter hun sig bare af hans Ungdom og Forelskelse. Manden skal ryddes af Vejen. Der mangler heller ikke en fredløs Smed, i hvis Hus Studenten gemmer sig nogle Dage for at lure paa Lejlig-

hed til at udføre Mordet. Overleveringen siger, at Christoffer Pachs blev skudt ned i Haven. Studenten laa bag Gærdet og lurede paa ham en tidlig Morgen efter Aftale med Hilleborg Bille. Morderen rømmer Landet, vel forsynet med Penge, og ingen kan vidne mod den egentlige Anstifter. Hun spiller sørgende Enke og betaler Lensmanden, hvad det koster at underholde Smeden og hans Mor paa Stjernholm Slot med Logi, Forætning og pinligt Forhør. Senere foretager hun en Skinmanøvre med Udsendelse af Stikbreve til Norge. Samtidig kalder hun Morderens Bror, Erik Clemensen, til Præst i Vær og Nebel. Og da Biskoppen i Aarhus, Jacob Matthiesen, Aaret efter gifter sin Datter bort, er Hilleborg Bille mellem de Adelspersoner, der sender Forsyning af Vildt, Fisk og anden Fetalje til Brylluppet, hvor hun vel sagtens har været Gæst. Det saa godt ud at holde sig til Kirken.

Den 18. Decbr. 1654 skiftede Hilleborg Bille med sin mindreaarige Søn, Holger Pachs. Han fik hendes Bror, Christoffer Bille til Mejlgaard, som Værge. Skiftet foregik i Viborg under Medvirkning af Otto Kragh, Jørgen Kruse, Jørgen Rosenkrands og Morten Skinkel. Hilleborg Bille beholdt de jydskke Godser, Rask, Stensballegaard og Værholm. Sønnen fik de sjællandske, Eriks-holm og Torup. Da hendes Løssøre derved blev bedre end hans, skulde hun holde ham med Klæder, Kost og Skolegang, til han blev 13 Aar. Desuden overtog hun al Gælden efter Christoffer Pachs, 36327 Rdl., og afstod sit Fæstegavebrev paa 1000 Rdl. og Morgengavebrev paa 2000 Rdl., dog næppe som Indrømmelse af, hvor slet hun havde skønnet paa Gaverne. Om hendes senere Liv vides kun lidt. I 1656 solgte hun Værholm til Jomfru Dorte Urne, i 1661 Stensballegaard til Rentemester Henrik Müller. Rask har hun muligvis

beholdt til sin Død, som ikke kan dateres. Hendes Navn forekommer sidste Gang 1666 i Viborg Landstings Dombog, hvor der findes en Indførselsdom over Hilleborg Bille, afg. Christoffer Pachses til Stensballegaard, for Gæld til Hr. Niels Holgersens Kone i Gangsted.

Kilder: Jyske Tegnelser, Sjællandske Tegnelser, Klevenfeldts og Thisets Samlinger til Adelshistorien paa Rigsarkivet, J. R. Brochmands Ligprædiken over Mogens Pachts.
